

פניני תרגום יזכר

חידושים ופנינים בפרשנות המקרא מתרגום יונתן בן עוזיאל

גיליון מספר: 177

פרשת פקודי - החודש

רש"י בפרשת תצוה) שאכן ב' דברים כלולים ב'לא יקרע': א. טעם הצורך לכפול לתוכו, כדי שלא יקרע. ב. שהקורע את המעיל עובר בלאו. ומנין ללמוד ב' דינים אלו?

וביאר הגר"ז² שהמקור הוא ממה שדין זה מוזכר בב' פרשות, ובכל פרשה יש הכרח לדין אחד מב' הדינים.

בפרשת פקודי בה לא נאמר הציווי לעשות את הבגדים, אלא נכתבה פרשת עשיית הבגדים אי אפשר לפרש ש'לא יקרע' נאמר על איסור קריעת המעיל, כי הלא אין כאן ציווי אלא סיפור דברים. ובהכרח ש'הלא יקרע' הוא טעם הדין לכפול את המעיל לתוכו, כדי שלא יקרע. ואילו בפרשת תצוה שם נצטוו על עשיית הבגדים, שם אפשר לומר שנאמר לאו ואיסור לקרוע את המעיל. וזה המקור לב' הדינים.

ולפ"ז מדויק מאוד מה שת"י בפרשת תצוה פירש את 'לא יקרע' ללאו, כי שם הציווי. ואילו בפרשת פקודי פירש את 'לא יקרע' לטעם, כי כאן נכתב רק סיפור הדברים.

אלא שצ"ע מדוע האונקלוס תרגם בשניהם 'לא יתבזע'?. (עוד יל"ע אי לדברי אונקלוס הקורע את המעיל יעבור בב' לאוין, ואולי חד לאזהרה וחד למלקות.³

לא יקרע • האם זה איסור או טעם?

(שמות לט, כג) ופי המעיל בתוכו כפי תחרא שפה לפיו סביב לא יקרע:

מה משמעות הנאמר 'לא יקרע'? האם זה נתינת טעם לצורך בכפילת פי המעיל? או שכאן נאמר איסור קריעת המעיל?

ופום מנטר מעילא כפיל במיעציה הי כפום שיריא. תורא בשיתתיה מקף לפומיה חזור חזור, מטול דלא יתבזע: [ופי שפת המעיל כפול באמצעו כמו פי שיריון. שורה תהיה מקיפה לפיו סביב סביב, בגלל שלא יקרע]

מבואר בת"י ש'לא יקרע' הוא טעם לצורך לכפול את שפתו. ולמה לכפול? כדי שלא יקרע!

והנה בת"י לעיל בפרשת תצוה (כח, לב) נראה ש'הלא יקרע' הוא לאו ואיסור בפני עצמו ולא קשור לדין לכפול. וכך כתב שם ת"י לתרגם הפסוק: 'והיה פי ראשו בתוכו שפה יהיה לפיו סביב מעשה ארג כפי תחרא יהיה לו לא יקרע': "עובד גרדאי הי כפום לשיריא יהי ליה, לא יתבזע", ולא כתב 'מטול' - 'בגלל' (שלא יקרע) כמו שהוסיף כאן.

והנה בחידושי הגר"ז על התורה (תצוה אות ע) ביאר (את דברי

1. וכך הבין גם העמק דבר כאן עיין בדבריו.

2. יש חומשים ששינו את הגירסא בת"י (כנראה מכח הקושיא מפרשת תצוה) וגרסו אף בפרשת פקודי 'לא יתבזע' וכאונקלוס וצ"ע.

3. ובעיקר הדבר יש לציין לסוגיית הגמ' (יומא עב.) אמר רחבה אר"י המקרע בגדי כהונה לוקה שנאמר לא יקרע, מתקיף לה רב"י ודלמא הכי קאמר רחמנא, נעביד ליה שפה כי היכי דלא ניקרע. מי כתיב שלא יקרע, ע"כ. ומבואר דדייק ר"י מלישנא דקרא דהוי איסור ולא טעם וצלע"ש במפרשים.

מְנוּי פְּדָפוּי לְחֹזֵי נְגָדֵי עֲמוּדָיו וְחֹמְדָיו:

[ויביאו את המשכן אל משה, לבית מדרשו שהיו יושבים שם משה ואהרן ובניו, והיה מיישב להם סדר הכהונה, ושם יושבים זקני ישראל. ויראו לו את האהל ואת כל כליו, קרסיו קרשיו בריחיו ועמודיו ואדניו]

בת"י מתבאר שמשה רבנו ישב באותה שעה בבית מדרשו אשר היה מחוץ למחנה. והיה מלמד לאהרן ובניו אשר ישבו לפניו את סדרי הכהונה. עוד מציין ת"י ששם ישבו גם זקני ישראל.

על פי זה מבאר ה'פירוש יונתן', שת"י הוסיף הוספות אלו כדי לבאר מדוע באו אל משה ולא הלך משה אליהם, והלא היה עניו מכל אדם וודאי שלא היה חס על כבודו והיה הולך לראות מעשה המשכן, אך מכיון שישבו לפניו אהרן ובניו וזקני ישראל, לא רצה להטריח כולם לבוא עמו.

יש שכתבו שהיות ומשה היה עסוק בתורה, וכבר אמרו (מגילה טז): 'גדול תלמוד תורה יותר מבנין ביהמ"ק', לכך ישב משה בבית מדרשו ולא נתבטל לצורך עשיית המשכן, ורק מכיון שלא יכלו להקימו (ולא יכלה המצוה להיעשות על ידי אחרים), לכך נאלץ משה לעצור את תלמודו ולהורות להם מה יעשו. (עיין ביאור יונתן)

אודות בית מדרש זה אשר קראו משה 'אהל מועד', מצינו בת"י לעיל (שמות לג, ז)⁴ שלאחר חטא העגל משה הוציא את אהלו הרחק מהמחנה מכיון שסבר שמנודה לרב מנודה לתלמיד, אך מכיון שצריכים לו המשיך להשיב. באהל זה טמן משה את הכתרים שנלקחו מבני ישראל מחמת חטא העגל. וכן לאהל זה בא כל מי שהיה 'מבקש ה', ובת"י תרגם 'מי שחזר בתשובה בלב שלם היה יוצא למשכנו של משה מחוץ למחנה ומודה על חטאיו ומתפלל ונסלח לו'.

עוד מבואר בת"י בפרשתנו (שמות מ, כ) שעד הזמן שנבנה המשכן, היו הלוחות עומדות בנס, או על נס (עמוד רחב וחזק) בבית מדרשו של משה רבינו. (וכמו שיתבאר להלן)

וַיְבִיאוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן אֶל מֹשֶׁה • לָשֵׁם
מה הביאו את המשכן לפני משה, ומדוע לא הלך משה אל המשכן?

(שמות לט, לג) **וַיְבִיאוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן אֶל מֹשֶׁה אֶת הָאֵהָל וְאֶת כָּל פְּלִי וְקָרְסָיו וְקִרְשָׁיו וְבְרִיחָיו וְעַמֻּדָיו וְאֲדָנָיו:**

לָשֵׁם מַה הִבִּיאוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן לִפְנֵי מֹשֶׁה?

רש"י מפרש שלא היו יכולין להקימו ולפיכך הביאו את המשכן לפני משה. ולפי שלא עשה משה שום מלאכה במשכן הניח לו הקב"ה הקמתו, שלא יכל שום אדם להקימו מלבד משה.

וראה בשפתי חכמים שרש"י דייק זאת ממה שהביאו לפניו את המשכן מפורק לחלקים, ולא בנוי ומתוקן כדרך האומנין שקודם בונין בנינם ואח"כ מראין אותו.

במדרש תנחומא (פקודי יא) מוסיף שמכיון שלא הצליחו להעמידו חששו שמא חיסרו בו איזה דבר ולא עשאהו כדן, ולכך הביאוהו לפני משה שיראה אם עשאוהו כהלכתו. וז"ל המדרש:

כִּינּוּ שְׁגָמְרוּ מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן, הָיוּ יוֹשְׁבֵי וּמְצַפִּין אֵימָתַי תְּבֵא שְׁכִינָה וְתִשְׁרָה בּוֹ, וְהָיוּ מְצַטְעָרִין הַכֹּל מִפְּנֵי שֶׁלֹּא שָׂרְתָה שְׁכִינָה עֲלֵיו. מָה עָשׂוּ. הִלְכוּ לָהֶם אֶצְל חֲכָמֵי לֵב, אָמְרוּ לָהֶן, וְמָה אַתֶּם יוֹשְׁבֵי, הֲעֵמִידוּ אִתְּם אֶת הַפְּשֵׁן וְתִשְׁרָה שְׁכִינָה בֵּינוֹתֵינוּ. הָיוּ מְבַקְשִׁים לְהֵעֱמִידוּ, וְלֹא הָיוּ יוֹדְעִין וְלֹא יָכוּלִין לְהֵעֱמִידוּ. וְכִשְׁהוּ חוֹשְׁבִין לְהֵעֱמִידוּ, הוּא גּוֹפֵל... גְּכֹסוּ כָּל יִשְׂרָאֵל אֶצְל מֹשֶׁה, אָמְרוּ, מֹשֶׁה רַבְּנוּ, כָּל מָה שְׁאַמְרָתָ לָנוּ עֲשִׂינוּ, וְכָל מָה שְׁצִוִּיתָנוּ לַתָּן וְלֹהֲצִיא נִתְּנוּ הַכֹּל, וְהָרִי כָּל הַמְּלֶאכֶה לְפָנֶיךָ, שְׂמָא חֲסָרְנוּ שׁוּם דְּבָר אוּ יִתְרַנוּ עַל כָּל מָה שְׁאַמְרָתָ לָנוּ, רָאָה הַכֹּל לְפָנֶיךָ. וְהָיוּ מְרָאִין לוֹ כָּל דְּבָר וְדְבָר ...

אמנם עדיין לא נתבאר, מדוע הוצרכו להביא את כל הדברים לפני משה ולא בא משה אליהם?

בת"י מתבאר הדבר:

וְאֵימָתַי יִתְּבוּ מִשְׁכְּנָא לִזְתַּ מֹּשֶׁה, לְבֵית מִדְרָשִׁיה דְּהוּוּ תַמְן וְתַבִּין מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבְנָיו, וְהוּוּ מִתְרַץ לְהוּן סִדֵּר כְּהוֹנְתָא וְתַמְן וְתַבִּין סְבִי יִשְׂרָאֵל. וְאַחֲוִיאוּ לִיה יִתְּבוּ מִשְׁכְּנָא וְזִית כָּל

4. וז"ל: "ומשה נסיבוננו וטמירינון במשכן אולפן אורייתא דיליה. ברם ית משכנא נסב מתמן ופרסיה ליה מברא למשריתא ארחיק יתיה מן משריתא עמא דאתנדון תרין אלפיו אמיו והוה קרי ליה משכן בית אולפנא. והווי כל מאן דהדר בתתובא בלב שלים קדם יי הוה נפיק למשכן בית אולפנא דמברא למשריתא מודי על חוביה ומצלי על חוביה ומצלי ומשתבק ליה":

במערכה, כנגד שבטי יעקב].

מנין ככרות לחם הפנים, הוא כמנין שבטי יעקב, וצורת סידור הלחם הוא כמו באבני האפוד - ששה מכל צד ואף כאן ששה ככרות בכל טור.

בשפת אמת (פרשת אמור) ביאר שהענין הוא כי לכל שבט יש דרך מיוחדת בעבודת ה' שלו, ואף הלחם - השפע, ניתן לכל שבט בדרך ובאופן הנצרך לדרך אותו השבט. לכך נצרך שנים עשרה לחמים, המסמלים את שנים עשר הדרכים שיש בעבודת ה' על ידי השפע המושפע בהתאם בשנים עשר דרכים שונות.

המנורה – גנזי החכמה

את המנורה העמידו בצד דרום של המשכן. וטעם הדבר מבואר בת"י:

(שמות מ, ד) וְתִהְיֶה יַתְּמֵנוּתָא בְּסִטְרָא דְרוּמָא, מְטוּל דְּמִתְמָן שְׁבִילֵי שְׁמֵשׁ אִיסְדָּוּוֹן דְּנְהוּדֵי וְתָמָן גְּזֵי חֲכָמָתָא דְּמִתְלִין לְנְהוּדֵי:

[והבאת את המנורה בצד דרום, משום שמשם שבילי השמש והיה, ומשם שבילי המאורות, ושם גנזי החכמות שמשולים למאורות].

מת"י עולה שהמנורה המאירה מסמלת את החכמה המשולה לאור, וכמו שאמרו בגמ' (תענית ז:): אין אור אלא תורה שנאמר: 'כי נר מצוה ותורה אור'. לכן מיקומה של המנורה הוא בצד דרום - הצד שממנו מתחילים המאורות את סיבובם (כדכתיב הולך אל דרום סובב אל צפון ודרשינן ליה ב"ב (שם) על החמה.

וכמבוא בגמ' ב"ב הנ"ל: "הרוצה שיחכים ידרים" וסימנך מנורה בדרום".

שבעת קני המנורה – שבעת הרועים

טעם הדבר שלמנורה יש שבעה קנים, לא יותר ולא פחות, מבואר בת"י:

(שמות מ, ד) וְתִדְלִיק יַתְּמֵנוּתָא שׁוּבְעָא, כָּל קְבִיל שְׁבַעְתֵּי בּוּכְבֵּיָא דְּמִתְלִין לְצַדִּיקָא דְּמִנְהֵרִין לְעֵלְמָא בְּזִכּוּתֵיהוֹן:

[ותדליק את המנורה שבעה, כנגד שבעת הכוכבים הנמשלים לצדיקים שמאירים את העולם בזכותם].

ת"י מבאר שהצדיקים הם מאורות המאירים את העולם

משמעות כלי המשכן והמיקום בו הועמדו

ת"י בפרשתנו מבאר בכל פרט מכלי המשכן את משמעותו ומשמעות המיקום בו הועמד, ומבאר בכך מדוע נצטוו בני ישראל להעמידו דווקא במיקום זה:

השולחן – צפון צד העשירות

השולחן הועמד בצד צפון של המשכן, טעם הדבר מבאר ת"י:

(שמות מ, ד) וְהִנְעֵל יַתְּמֵנוּתָא בְּסִטְרָא צְפוּנָא, מְטוּל דְּמִתְמָן מִתְּיָהִיב עוֹתָרָא. דְּמִתְמָן וְלַחֲוֵי דְּסִיסֵי מְלֻקְוֵשִׁין עַל עוֹסְבִין לְמִתְפְּרָנְסָא בְּהוֹן דִּי יְדֵי עֵלְמָא:

[והבאת את השולחן בצד צפון, משום שמשם ניתן העושר. משום זולפים רסיסי מלקושים על העשבים לפרנס בהם את דיודי העולם].

ת"י מבאר שמכיון שצד צפון הוא הצד שממנו בא השפע לעולם, ועל כך מלמדת העובדה שרסיסי הגשמים שיוורדים לעולם כדי לפרנס את באי העולם - באים מצד צפון.

וכך מבואר בגמ' (ב"ב כה:): "אמר רבי יצחק הרוצה שיחכים ידרים, ושיעשיר יצפין, וסימנך מנורה בדרום שולחן בצפון". סימן זה שנבחר בגמ' אינו רק סימן בעלמא, אלא היות והשולחן מסמל את השפע לכך הושם בצפון שזה הצד שממנו בא העושר.

ומבואר בת"י שהשפע בא מצד צפון לא מפני שהשולחן היה בצד זה, אלא להיפך השולחן נמצא בצד צפון מפני שמשם בא השפע.

גם החלק השני בת"י איתא בחז"ל (יומא כא:): "במוצאי יו"ט האחרון של חג הכל צופין לעשן המערכה. נוטה כלפי צפון עניים שמחים וכו' מפני שגשמי שנה מרובים".

מנין לחם הפנים – שנים עשר שבטי יעקב

עוד מבואר בת"י מה הטעם שהלחמים שעל השולחן היו במנין שנים עשר:

(שמות מ, ד) וְתִסְדֵּר יַתְּמֵנוּתָא תְּרִין סְדְרֵי לְחֵמָא גּוּזָא, שִׁית עֲגוּלִין בְּסִדְרָא, כָּל קְבִיל שְׁבַטוֹי דִּיעֵקֵב:

[ותסדר את סדרו שני מערכות הלחם הפנימי, שש ככרות

זְמַנָּא, מְטוּל עֲתִידָא דְמִסְדָּדִין פְּתוּדָא קָדָם תְּדַעִיהוּן
וּמְפָרְנָסִין מִסְכְּנָא וּמִשְׁתַּבֵּיך לְהוּן חֻבְיָהוּן כְּאִילוּ
מְקַדְבִין עֲלֵתָא עַל מִדְבָּחָא:

[ותתן את מזבח העולה לפני פתח אהל מועד. בגלל
העשירים שעורכים שולחן לפני פתחיהם ומפרנסים את
המסכנים, ונסלח להם חטאם כאילו מקדיבים עולה על
המזבח].

ת"י מבאר מדוע מיקומו של המזבח עליו הקריבו את קרבנות
העולה - הבאים לכפר על חטאי בני ישראל, נבחר להיות
כנגד הפתח של אהל מועד. כדי להורות על היום שבו לא
יהיה מזבח, או אז יעמוד הפתח תחת המזבח - פתח הבית
של העשירים העורכים שם שולחן לעניים. עליו יעמידו
את הקרבנות - בדמות אוכל לעניים המסכנים, ונסלח להם
חטאם כאילו הקריבו עולה על גבי המזבח.

וכמאמר חז"ל (מנחות צז): 'רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי
תרוויהו כל זמן שבית המקדש קיים מזבח מכפר על ישראל
ועכשיו שלחנו של אדם מכפר עליו'. ופירש רש"י: שולחנו
של אדם מכפר עליו - בהכנסת אורחים. (וכע"ז בסוף חגיגה כז.)

מי הכיור – מסר לתשובה

הכיור ממנו קידשו הכהנים את ידיהם ואת רגליהם הוקם בין
אהל מועד ובין המזבח, כלומר עוד לפני המזבח, כדי שמיד
בבואם לחצר אוהל מועד, טרם שמתחילים בעבודה, יקדשו
הכהנים את ידיהם ורגליהם.

ת"י בפסוק זה מבאר את משמעות המים שניתנו בכיור:

(שמות מ, ז) וְתַתֵּן יְת בְּיֹדָא בִּינֵי מִשְׁכַּן זְמַנָּא וּבִינֵי מִדְבָּחָא
וְתַתֵּן תַּמָּן מוּי, מְטוּל חֻבְיָא דְהִדְרִין בְּתִיבְתָא וְשִׁדְיִין
עֵקְמוּמִיתְהוּן הֵי כְּמִיָּא:

[ותתן את הכיור בין אהל מועד ובין המזבח ותתן שמה
מים, בגלל החוטאים שחוזרים בתשובה ומשליכים
עקמומיותיהם כמו מים].

כלומר ת"י מבאר שבמי הכיור המקודשים יש מסר לחוטאים.
והוא: כשם שמי הכיור בכוחם להעביר את הטומאה ולקדש
את הכהנים, כך החוטא בכוחו להשליך את עקמומיותו
כשטיפת המים ולהיטהר בתשובה לפני ה'.

וכך גם מבואר בתרגום מגילת 'איכה' על הפסוק (ב, יט) 'שפכי
כמים לבך נכח פני ה': - 'שדיא הי כמיא עקמומיות ליבר,
והדרי בתיובתא, וצלאי בבי כנישתא'. [השליכי כמו מים
עקמומיות ליבר, וחזרי בתשובה, והתפללי בבית הכנסת].

בזכויותיהם. ומנין הצדיקים הוא שבע כמבואר בגמ' (סוכה
נב:): 'והקמנו עליו שבעה רועים', לכן מספר קני המנורה
יהיה שבעה, כנגד שבעת הצדיקים שהומשלו בשבעת כוכבי
הלכת המאירים.

מזבח הזהב – ריח הקטורת – עמלי התורה

מזבח הזהב יועד להקטרת קטורת, והעמידוהו לפני ארון
העדות. ת"י מבאר את משמעות הקטרת הקטורת:

וְתַתֵּן יְת מִדְבָּחָא דְדִבְחָא לְקַטוֹרֶת בּוֹסְמִיָּא קָדָם אַרְזָא
דְסִהְדוּתָא, מְטוּל חִבְיָמִיָּא דְעַסְיָקִין בְּאֹרְיִיתָא וְרַחִיחוּן
נְדִיף הֵי בְּקַטוֹרֶת בּוֹסְמִיָּא:

[ותתן את מזבח הזהב לקטורת הסמים. לפני ארון העדות
כנגד החכמים שעוסקים בתורה ודיהם נודף כמו קטורת
הסמים].

ת"י מבאר שארון העדות בו מונחות הלוחות ושברי הלוחות
- מסמל את התורה. והקטורת בעלת הריח הנודף עד יריחו
(יזמא לט: תמיד ל:): שהוקטרה לפני הארון - התורה, מסמלת את
הריח הטוב הנודף מהתלמידי חכמים העוסקים בתורה, וכמו
שאייתא בתרגום שה"ש (ד, יא) "וּשׁוּם טַב דְּצַדִּיקִין נְדִיף מִכֹּל
בוֹסְמִיָּין".

מסך הפתח – זכויות הצדיקים

מסך הפתח היה וילון שכיסה את פתח המשכן בצד מזרח
שבו לא היו קלעים ועמודים. ת"י מבאר מה מסמל וילון זה:

וְתִשׁוּי יְת פְּרָסָא דְתַרְעָא לְמִשְׁכַּנָּא, מְטוּל צַדִּיקָא דְחָפִין
בְּזִכּוּתְהוּן עַל עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל:

[ושמת את מסך הפתח למשכן, בגלל הצדיקים שחופים
בזכותם על עם בית ישראל].

ת"י מבאר שמסך זה החופה את הצד הפתוח של המשכן,
מסמל את זכויותיהם של הצדיקים החופות על בית ישראל
ומגינות עליהם מרעות וצרות.

מזבח העולה – הכנסת אורחים במקום מזבח

מזבח העולה (החיצון) עליו הקריבו את הקרבנות הונח לפני
פתח משכן אהל מועד. בטעם הדבר כתב ת"י:

(שמות מ, ז) וְתַתֵּן יְת מִדְבָּחָא דְעֲלֵתָא קָדָם הִרְעֵ מִשְׁכַּן

הרי שהמים הם משל לתשובה והשלכת העקמומיות.

חצר המשכן – זכות אבות

חצר המשכן הקיפה את אהל מועד ואת המזבח והיתה עשויה מעמודים וקלעים. ת"י מבאר את המשמעות של הקפת אהל מועד ע"י החצר:

(שמות מ, ח) וְתִשְׂוֶי ית דְּרִתָּא חֲזוֹר חֲזוֹר, מְטוּל זְכוּת אֲבֹהַת עֲלְמָא דְּמַחְזְרִין חֲזוֹר חֲזוֹר לְעֲמָא בֵּית יִשְׂרָאֵל. [ועשית את החצר סביב סביב. משום זכויות אבות העולם, שמשוכנים סביב סביב לעם בית ישראל].

מת"י עולה שזכויות אבות העולם טובבים את עם ישראל בכל מקום שהם הולכים, כמו חצר המשכן הסובבת את אהל מועד לשומרו.

יש לעיין מה נוסף בחצר המשכן יתר על מה שהתבטא במסך הפתח, שאף הוא כאמור מסמל את זכות האבות?. (ואולי התווסף שהזכויות מקיפות מכל הכיוונים).

מסך שער החצר – זכות האמהות – שער הגהינם

בשערי החצר היה מסך ברוחב עשרים אמות ששימש כשער הכניסה למחנה השכינה. בת"י מבאר את משמעות מסך זה:

(שמות מ, ח) וְתִתֵּן ית פְּרָסָא דְּתַרְע דְּרִתָּא, מְטוּל זְכוּת אֲמֵהַת עֲלְמָא, דְּפָרִיס בְּתַרְע גֵּיהִנִּים, מִן בְּגִלְל דְּלֵא יַעֲלוֹן תַּמָּן נַפְשַׁת דְּרִדְקֵי עֲמָא דִּישְׂרָאֵל:

[ונתת את מסך שער החצר, בגלל זכויות אמהות העולם, הפרוסות בשער גהינם, בשביל שלא יכנסו שם נפשות קטני ישראל].

ת"י מבאר שמסך זה העומד בפתח המשכן, מלמד על פתח אחר והוא פתח הגהינם, שאף שם עומדות 'זכויות אמהות העולם' ודואגות שלא יכנסו לגהינם נפשות ילדי בני ישראל.

מבואר בת"י חידוש גדול, (שלא נמצא במדרשים) שזכויות האמהות הם אלו שמונעות מדרדקי בני ישראל להיכנס לגהינם. ובמדרש (ב"ר מח, ח) נאמר זאת על אברהם אבינו שאינו מניח לקטנים שמתו עד שלא מלו להיכנס לגהינם.

יש להתבונן בעצם ההקבלה בין המסך לעמידת האמהות בפתח הגהינם. ובשלמא למדרש הנ"ל מובן לכאן כיצד מציל אברהם את הקטנים, היות ויש שייכות גדולה בין אברהם למצוות מילה, ממילא בכוחו להציל את הקטנים

שלא נימולו. אך בת"י לכאורה מדובר על כל הקטנים ויש להתבונן בשייכות בין זכות האמהות הכללית לענין זה. ואכן יש גירסאות בת"י שגרסו 'אבות העולם'. וצ"ע. ואולי יש לחלק שכאן הוא זכויות האבות על בניהם וכאן זה זכות הצדיקים על בני דורם ויל"ע.

משמעות משיחת המשכן והמזבח והכיור

משיחת המשכן – מלכות בית יהודה – משיח בן דוד

משה רבנו נצטווה למשוך את המשכן בשמן המשחה ולקדש אותו, לאחר שיקים את המשכן. עצם פעולת המשיחה היא לכאן סוג של הכשרה והכנה לשימוש בפועל, וכשהיא נעשית בשמן המשחה יש בכחה לקדש את הנמשה. על משמעות משיחת המשכן מלמדנו ת"י:

(שמות מ, ט) וְתִסַּב ית מְשִׁחָא דְּרִבּוּתָא וְתִדְבִי ית מְשִׁכְנָא וְיַת כָּל דְּבִיָּה וְתִקְדָּשׁ יתֵיהּ, מְטוּל כְּלִיל דְּמַלְכוּתָא דְּבֵית יְהוּדָה וּמַלְכָּא מְשִׁיחָא דְּעֵתִיד לְמַפְרֵק ית יִשְׂרָאֵל בְּסוּף יוֹמָיָא:

[ותיקח את שמן המשחה, ותמשח את המשכן ותקדש אותו, משום כתר המלכות של בית יהודה, ומלך המשיח שעתיד לגאול את ישראל באחרית הימים].

לכאן הדברים חתומים, מה השייכות בין משיחת המשכן למשיח בן דוד? ויתכן שהיות והמשכן נבנה בחלקו של יהודה, ודרך מלכי בית דוד להימשח בשמן בעת שמתמנים למלוך, הרי שכאן משחו את המשכן הנמצא בחלקו של יהודה בשמן משיחת המלכים, ופעולה זו מסמלת את כתר המלכות של בית יהודה.

דבר נוסף מובא בת"י, שמשיחה זו מלמדת על מלך המשיח שעתיד לגאול את ישראל. ואכן גם בפסוקים להלן הביא ת"י שמשיחת המשכן המזבח והכיור מלמדות על המשיחים שבאחרית הימים. ויתכן שלמד זאת מהלשון 'וימשח' - שהיא מלשון משיח, שהרי משיח נקרא על שם משיחת השמן וכמש"כ רש"י (מגילה יג): "משיח - נמשך בשמן המשחה". ואף כאן משיחת המשכן רומזת על המשיח. ואם הגענו עד כאן, הרי שמשיחת המשכן הנמצא בחלקו של יהודה ודאי רומזת למשיח שהוא מזרעו של יהודה, והוא משיח בן דוד.

משיחת המזבח – כתר כהונה – אליהו הנביא

לאחר משיחת המשכן, משח משה את המזבח הנמצא מחוץ לאהל מועד ואת כל כלי המזבח. ת"י מלמדנו על עומק משיחה זו:

(שמות מ, י) וְתַרְבִּי יָת מִדְּבַחַת דְּעֻלְתָּא וְיָת כָּל מְנוּי וְתַקְדֵּשׁ יָת מִדְּבַחַת וְיְהִי מִדְּבַחַת קוּדֵשׁ קוּדֵשׁוּן, מְטוּל כְּלִילָא דְכְּהוֹנָתָא דְאַהֲרֹן וּבְנָיו וְאַלְיָהּ כְּהֵנָּה דְבָא דְעֵתִיד לְמִשְׁתַּלַּחַת בְּסוּף גְלוּתָא:

[ותמשח את מזבח העולה ואת כל כליו, ותקדש את המזבח ויהיה המזבח קודש קודשים. בגלל כתר הכהונה של אהרן ובניו, ואליהו הכהן הגדול שעתיד להשתלח בסוף הגלות].

בדומה למלכי בית יהודה, גם הכהנים - אהרן ובניו נמשחו לעבודתם בשמן המשחה. ולכן משיחת המזבח וכלי העבודה שבהם עובדים הכהנים את עבודתם, מרמזת על כתר הכהונה של אהרן ובניו. וכאמור הלשון משיחה הרומזת על משיח המשוח, מלמדת אף כאן על אליהו מזרע אהרן הכהן, שת"י כבר הזכירו לעיל שהוא פנחס, וכאן הוסיף חידוש גדול, שפנחס הוא אליהו, היה כהן גדול. והוא שעתיד לבשר ולאחד את ישראל באחרית הימים לפני בוא הגאולה, ומשיחת כלי הכהונה מסמלת את אליהו. (עיין בגליון פרשת פנחס בענין כהונתו של פנחס ומדוע נקרא כהנא רבא').

משיחת הכיור - יהושע ראש הסנהדרין – משיח בן אפרים

לאחר משיחה המזבח נצטווה משה למשוח את הכיור ואת כנו. ת"י מלמדנו על משמעות משיחה זו:

(שמות מ, יא) וְתַרְבִּי יָת בֵּיּוֹרָא וְיָת בְּסִיסְיָהּ וְתַקְדֵּשׁ יָתֵיהּ, מְטוּל יְהוֹשֻׁעַ מְשׁוּמְשָׁנָה דְבָא דְסִנְהֵדְרִין דְעַמִּיָּהּ, דְעַל יְדוּי עֵתִידָא אֲרַעָא דְיִשְׂרָאֵל לְאִיתְפְּלָגָא, וּמְשִׁיחָא בְּדֵ אֲפְרַיִם דְנַפְיָה דְעַל יְדוּי עֵתִידִין בֵּית יִשְׂרָאֵל לְמִנְצַחָא לְגוּג וְלְסִיעֵתֵיהּ בְּסוּף יוּמָיָא:

[ותמשח את הכיור, ואת כנו ותקדש אותם. בגלל יהושע משמשך ראש הסנהדרין של עמו, שעל ידו עתידה ארץ ישראל להיחלק. ומשיח בן אפרים שיצא ממנו (מיהושע) שעל ידו עתידים בית ישראל לנצח את גוג וסייעתו בסוף הימים].

בת"י מתבאר שהכיור שאינו מכלי העבודה עצמה, אלא כלי המקדש ומכשיר את הכהנים לעבודתם, רומז ליהושע המעלה את בני ישראל לארץ ישראל. ולמשיח בן יוסף. והנה הדמיון למשיח בן יוסף הוא שכשם שהכיור אינו כלי העבודה עצמה אלא מכשיר ומקדש את הכהנים, כך גם משיח בן יוסף אינו תכלית הגאולה עצמה אשר תהיה בעת כינון מלכותו של משיח בן דוד מזרע יהודה. אלא תפקידו של משיח בן יוסף הוא להכשיר לקדש ולצרף את בני ישראל ולנצח את גוג בדרך לכינון מלכות בית יהודה.

אולם ההקשר ליהושע שעל ידו תחלק הארץ צריך ביאור.

יש שמבארים שיהושע נמשל בכיור היות והוא יצק מים על ידיו של משה בעת ששימש לפניו. אולם להבנה זו אין לזה שייכות למשיח בן יוסף.

ויתכן לומר שאף מה שיהושע הכניס את ישראל לארץ לא היתה הנהגתו כתכלית בפני עצמה, אלא כדי להביא את עם ישראל לארץ ישראל ושם לכוון את מלכות בית יהודה שהם זרע המלוכה. וזה מה שנרמז בכיור שהכיור אינו חלק מהעבודה אלא מכשיר ומקדש בדרך לעבודה.

ואולי מטעם זה הדגיש ת"י את העובדה שיהושע היה ראש הסנהדרין, לומר שיהושע לא היה במעמד של מלך, היות ואינו מזרע המלוכה - יהודה, ונבחר להביא את בני ישראל לארץ ישראל ושם להחזיר עטרה ליושנה.

וזהו שת"י מכניס כאן עובדה נוספת והיא שמשיח בן אפרים⁵ מזרעו של יהושע. כלומר שמאותה סיבה שיהושע נמשל לכיור מכיון שהוא מזרע יוסף ותפקידו היה להביא לתכלית שהיא מלכות בית יהודה בארץ ישראל. אף משיח בן יוסף היוצא מזרעו, מאותה סיבה יהיה תפקידו להביא לתכלית שהיא משיח בן דוד, ככיור המקדש ומטהר ומכשיר את הכהן לעבודה עצמה.

וַיִּתֵּן אֶת הָעֵדוּת אֶל הָאָרֶץ • משמעות הלשון 'עדות'

(שמות מ, כ) וַיִּקַּח וַיִּתֵּן אֶת הָעֵדוּת אֶל הָאָרֶץ וַיֵּשֶׁם אֶת הַבָּדִים עַל הָאָרֶץ וַיִּתֵּן אֶת הַפְּפֹרֶת עַל הָאָרֶץ מִלְמַעְלָה:

מה משמעות הלשון 'עדות'? ומה עם שבירי הלוחות?

הרבה דרשות דרשו חז"ל על השם לוחות העדות. ואחת

5. ת"י בכמה מקומות קורא למשיח בן יוסף - משיח בן אפרים, ויש לכך משמעות רבה ואכמ"ל.

וַיִּתֵּן שָׁמָּה מַיִם לְרַחֵצָה • הַנֶּס שהתרחש עם מי הכיור

(שמות מ, ל) וַיִּשֶׂם אֶת הַכִּיּוֹר בֵּין אֶהֱל מוֹעֵד וּבֵין
הַמִּזְבֵּחַ וַיִּתֵּן שָׁמָּה מַיִם לְרַחֵצָה:

איזה מים נתנו בכיור?

וְשָׁוִי יֵת כִּיּוֹרָא עַל בְּסִיסִיהָ בֵּינֵי מִשְׁכַּן זְמַנָּא וּבֵינֵי מִדְבַּחָא
וַיְהִיב תַּמָּן מַיִן חַיִּין לְקִידוּשׁ. וְלֹא פִּסְקִין וְלֹא סָדְרִין כָּל
יּוֹמֵיָא:

[וישם את הכיור על כנו בין אהל מועד ובין המזבח ויתן
שמה מים חיים לרחצה, ולא פסקו ולא הסדיחו כל הימים.]

מבואר בת"י ב' חידושים: א. שהמים שניתנו בכיור היו מים
חיים - מי מעיין. ב. שהמים שנתן משה בתחילה, לא פסקו
ולא הסריחו לעולם. כלומר שהמים לא התחלפו.

על החידוש הראשון נחלקו בו חכמים בגמ' בזבחים (כב.): רבי
ישמעאל אומר מי מעיין חיים, וחכמים אומרים שאר מימות
הן, והלכה כחכמים. ובת"י מבואר כשיטת רבי ישמעאל.

והחידוש השני יש בו ב' ענינים: א. בספר 'דרש והעיון'
הקשה אם היה כזה נס מדוע לא נמנה נס זה עם הניסים
שנעשו במקדש? (אבות פ"ה מ"ד). ותיירץ שביומא מבואר שהיו
עוד ניסים והניסים הקבועים לא נמנו. וצ"ע.

ב. בגמ' בזבחים (כג.) מבואר שמי הכיור נפסלים בלינה, וא"כ
היה צריך להיות שהמים יתחלפו כל יום. ובת"י נראה שלא
הוחלפו מעולם?

אכן בפשטות סבר ת"י שאין המים נפסלים בלינה. (יתכן שמכיון
שהמים מים חיים לא שייך בהם פסול לינה, והגמ' הנ"ל אתיא רק לשיטת רבנן
שמי הכיור היו משאר מימות. ואדרבה כדי שלא יפסלו מי הכיור בלינה עשו
מוכני לכיור לשקעו בבור דדינו כמקוה בעזרה ועל ידי זה נידון כמחובר ואין
נפסל בלינה.)

אמנם יש שלמדו בדעתו שאין כוונתו כפשוטו שלא הוחלפו
המים מעולם, אלא הכוונה שלא רוקנו לגמרי את הכיור
ותמיד נשאר שם מעט מים מהמים הראשונים. וכמו שהיה
עם אש המערכה שאמרו בגמ' בזבחים (סא.) שאש שירדה
מהשמים בימי משה לא נסתלקה אלא בימי שלמה, ומ"מ
בכל יום נתנו עצים חדשים להביא מן ההדיוט. (עייני יומא כא)
ומעט המים שנותרו בכיור אף שנפסלו בלינה, התבטלו
ברוב. (ויל"ע אם יש כאן ביטול איסור לכתחילה, אשר לדעת הראב"ד הוא
איסור דאורייתא.)

מהם היא שעצם קיומם הם עדות שמהקב"ה ניתנו לנו, כי
היו קיימים בנס. מהו הנס?

ונשנו בזה מדרשים שונים, אחד מהם (מבואר מגילה ב: שבת קד.)
שאותיות ם ו ס שבלוחות, בנס היו עומדים - כי הכתב היה
חרות על הלוחות ונראה משני עבריו מצד לצד. וא"כ החלק
הפנימי שבתוך אותיות אלו היה עומד באוויר ללא כל אחיזה
שהיא, וזהו הנס והעדוה שמה' ניתנו.

עוד דרשו חז"ל שמקום הארון בתוך קודש הקודשים היה
בנס (מגילה י: וב"ב צט:). [אמנם התם הוא על בית המקדש אשר
היה שם קודש הקדשים ולא על המשכן].

בת"י מבואר שהלוחות עצמם עמדו בנס:

וְנָסִיב יֵת תְּרִין לִזְחֵי אַבְנָא לִזְחֵי קִיּוּמָא דְאַתְיָהִיבוּ לִיה
בְּחֻדְרָב, וְהָזוּ קִיּוּמִין עַל אֶת בְּבֵית אֹלְפָנָא. הַנּוֹן לִזְחֵי
סְהַדוּתָא וְתַבְרֵי לִזְחֵי בְּאַרְזָא. וְשָׁוִי יֵת אֲרִיחָא עַל
אַרְזָא. וַיְהִיב יֵת כְּפֻדְתָּא בְּהַדֵּי בְּרֻבֵּיָא דְנִפְקִין נְגִיד מִינְהָ
עַל אַרְזָא מְלַעֲלָא:

[ויקה את שני לוחות האבן לוחות העדות שנתנו לו בסיני
והיו עומדים על נס בבית התלמוד. הם לוחות העדות
ושברי הלוחות בארון. וישם את הבדים על הארון ויתן את
הכפורת בין הכרובים היוצאים משוך ממנה (מקשה אחת)
על הארון מלמעלה].

ת"י מוסיף שהלוחות היו קיימין על את' - (אֶת מַלְשׁוֹן נֶס) כלומר
עומדים בנס באהלו של משה.⁶ ואולי לדבריו אופן עמידת
הלוחות במשכן בנס הוא הנס וה'העדוה' על כך שהלוחות
ניתנו מה'.

ת"י לא מפרט מהו הנס, אולם יש מפרשי ת"י⁷ שהבינו
בדבריו ש'על נס' הוא כמו שנאמר בנחש הנחושת שעמד
על 'נס' והכוונה שעמד על עמוד גדול, ואף כאן כוונת ת"י
לומר שהלוחות עמדו על עמוד גדול באהלו של משה, ולפ"ז
לא ניתן לומר שת"י תרגם 'עדוה' - שהלוחות עמדו בנס.

מה שכתב בענין שברי הלוחות המונחים בארון. דבר זה
מוזכר בגמ' (ב"ב יד.). ונחלקו בזה רבי יהודה ורבי מאיר באיזה
אופן.

6. כהבנה זו הבין בעל התו"ש בהערותו כאן עיי"ש.

7. ינחנו ואהבת יונתן.

פרשת החודש

בתשרי, ולר"י בניסן, וחשבון התקופה הלא חל מזמן בריאת החמה והלבנה וממילא תלוי הוא בשאלה מתי נברא העולם. ובהמשך הגמ' שם מבואר שחכמי ישראל מונים את מנין שנות הדורות מחודש תשרי כרבי אליעזר, ואת חשבון התקופה מניסן כרבי יהושע. ואילו חכמי אומות העולם מונים אף את מנין שנות הדורות מניסן.

וברש"י מבאר שמה שחכמי ישראל מונים את שנות העולם מתשרי, אינו משום שסוברים שהעולם נברא בתשרי, אלא אף שסוברים שהעולם נברא בניסן כר"י, מ"מ מונין מתשרי משום שהוא ר"ה למנין השנים. אך מבואר שם שאת חשבון התקופה מונים מניסן משום שאז נברא העולם והשמש החלה לזרוח בתחילת ליל רביעי בניסן, ולכן כל מחזור התקופות נמנה מניסן ויש לכך הרבה השלכות (עיי' שם ברש"י). ת"י למד בפסוק שנצטווינו לחשב את התקופה מניסן, וכרבי יהושע, וכפי שאמרו בגמ' שכך מונים חכמי ישראל. אולם בגמ' לא הוכיחו זאת ממצוה זו. ומת"י עולה חידוש **שעל דבר זה נצטווינו בתורה.**

דברי ת"י אלו עולים בקנה אחד עם שיטתו (להלן שמות יב, מב) שהעולם נברא בחודש **ניסן**¹, וכרבי יהושע. אולם בת"י בפרשת נח (בראשית ז, יא), ישנה לכאורה סתירה, דשם מבואר שסבור שהעולם נברא **בתשרי** כרבי אליעזר. וראה מה שהרחבנו בזה בגליון פרשת נח?²

כדברי ת"י שנצטווינו על חשבון התקופה מניסן מבואר אף במדרש הביאור כאן:

ראשון הוא לכם - מניסן מונין חשבון התקופות והמזלות.

ראשון הוא לכם לחדשי השנה • אופן חישוב התקופות לפי מנין החודשים

(שמות יב, ב) הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֵאשִׁי הַחֹדְשִׁים רֵאשִׁוֹן
הוא לכם לַחֹדְשֵׁי הַשָּׁנָה:

במה מתבטאת מצוה זו למנות את ניסן כחודש ראשון?

רש"י מפרש (עפ"י המכילתא) שבמצוה זו נצטווה משה **על אופן קביעת ראשי חודשים**. (שהראהו ה' למשה לבנה בחידושה ואמר לו כשהירח מתחדש יהיה לך ראש חודש). ופירוש נוסף (לפי פשוטו) שחודש ניסן יהיה קרוי 'החודש הראשון' **לסדר החודשים**, ואייר שני וסיון שלישי, וכו'. ולכאור' הנפ"מ המתיילדת מכך, היא מועדי ישראל המופיעים בתורה באופן של מספרי החודשים, מתי הם חלים.

אולם בת"י מבאר שבמצוה זו טמון אף יתרה מזאת:

יִרְחָא הַדִּין לְכוּן לְמַקְפְּעִיָּה דִּישׁ יִרְחֵיָא, וּמְנִיָּה תִשְׁדִּין
לְמַמְנֵי חֲגֵיָא וּזְמַנֵּיָא וְתַקּוּפְתָא, קְדָמָי הוּא לְכוּן לְמַנְיָן
יִרְחֵי שְׁתָּא:

[החודש הזה לכם לקבעו ראש חודשים, וממנו תתחילו למנות חגים ומועדים ותקופות. ראשון הוא לכם למספר חודשי השנה].

מבואר בדבריו שמלבד שחודש זה הוא הראשון במנין חודשי השנה, וממנו מונים חגים ומועדים כנזכר ברש"י. נכלל במצוה זו אף למנות את מנין **התקופות** - עונות השנה, מחודש ניסן ואילך.

והנה בגמ' (ר"ה יב). מבואר שדבר זה תלוי במחלוקת רבי אליעזר ורבי יהושע, שנחלקו (ר"ה י:): מתי נברא העולם, לר"א

1. אמנם ת"י סבור שהעולם נברא בליל שימורים, ואילו לרבי יהושע העולם נברא בא' ניסן, ויש מזה נפק"מ לחשבון התקופה האם השמש החלה לזרוח ביום ד' ניסן או ביום י"ח ניסן.

2. הדנה מבואר בגמ' (ר"ה יא): שאחד הנפק"מ ממחלוקת ר"א ור"י היא מתי התרחש המבול, האם ב"ז במרחשוון או ב"ז באייר. דבפסוק (בראשית ז, יא) נאמר שהמבול היה 'בחודש השני בשבעה עשר יום לחודש'. ופירש רש"י (שם) שלדעת ר"א כי בתשרי נברא העולם, א"כ 'בחודש השני' הוא מרחשוון, ואילו רבי יהושע הסבור כי בניסן נברא העולם, ממילא אייר הוא החודש השני. ובת"י שם כתב: "בחודש השני הוא חודש מרחשוון, שעד עכשיו לא היו מונים החודשים אלא מתשרי, שהוא ראש השנה להשלמת העולם", כלומר שמבאר מדוע החודש הב' הוא מרחשוון, מכיון שקודם שנצטוו למנות מניסן היו מונים מתשרי שהוא ראש השנה להשלמת העולם, הרי שסבור שבתשרי נברא העולם וצ"ע.

וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת • מדוע פסח מצרים הוצרך לביקור של ד' ימים?

(שמות יב, ו) וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד אַרְבַּעַת עֶשְׂרֵת יוֹם לַחֲדָשׁ הַזֶּה וְשַׁחֲטוּ אֹתוֹ כָּל קְהַל עֲדַת יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעֶרְבָיִם:

לשם מה היה צריך קרבן הפסח למשמרת ארבעה ימים? האם לבדוק שאין בו מום? הלא בקרבנות אחרים לא מצאנו שצריכים ביקור ממום ארבעה ימים?

ובפרט שדין זה שהפסח צריך ביקור של ד' ימים נהג רק בפסח מצרים ולא בפסח דורות, ומהו הטעם שהוצרכו בני ישראל במצרים לבקר את הפסח במשך ארבעה ימים?

רש"י הביא את דברי רבי מתיא בן חרש (הובאו במכילתא) "הגיעה שבועה שנשבעתי לאברהם שאגאל את בניו, ולא היו בידם מצות להתעסק בהם כדי שיגאלו, שנאמר ואת ערום ועריה (שם ז.ט), ונתן להם שתי מצות, דם פסח ודם מילה שמלו באותו הלילה, שנאמר מתבוססת בדמך". ולכן הוצרכו לבקר את הפסח כדי שיתעסקו במצוות ותעמוד להם זכות זו להיגאל.

בת"י מבואר טעם אחר:

וְהָיָה לָכֶם קְטִיר וְנָטִיר עַד אַרְבָּיִסְדָּר יוֹמָא לִירְחָא הַדִּין, דְּתַנְדְּעוּן דְּלִיתִיכוֹן מְסַתְפָּן מִמְצָדָי דְּחַמְיִין יְתִיָּה. וְיִכְסֹון יְתִיָּה בְּהִלְכְתָּא כָּל קְהַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בֵּינֵי שְׁמִשְׁתָּא:

[ויהיה לכם קשור ושמור עד ארבעה עשר יום לחדש הזה. שתדעו שאינכם ידאים מהמצרים אשר דואים אותו, וישחטו אותו כהלכתו כל קהל בני ישראל בין השמשות].

מבואר בת"י שטעם לקיחת השה הוא כדי ליטוע בקרב בני ישראל עצמם חוסן וביטחון בשמירת המצוות. לחזק בקרבם את האמונה בה' ושאינן להם לירא מהמצרים. דבר זה בא לידי ביטוי בקשירת אלוהי מצרים לכרעי המטה במשך ד' ימים, אל מול עיניהם של המצרים שהיו נכנסים ויוצאים ולא לירא מהם ובכך התחזק בקרב בני ישראל האמונה והבטחון בה'.

וזה גם ענין זריקת הדם על המשקוף והמזוזות מבחוץ (כדלהלן לשיטת ת"י), כדי שיעשו זאת בני ישראל לעיני המצרים ולא

וְאִם יִמְעַט הַבַּיִת מֵהָיֹוֹת מִשֶּׁה • כמה אנשים צריכים לכל הפחות להימנות על קרבן פסח?

(שמות יב, ד) וְאִם יִמְעַט הַבַּיִת מֵהָיֹוֹת מִשֶּׁה וְלָקַח הוּא וּשְׂכֵנוֹ הַקָּרֵב אֶל בֵּיתוֹ בְּמִכְסַת נַפְשׁוֹת אִישׁ לְפָנָיו אֲכָלוּ תִכְסֹוּ עַל הַשֶּׁה:

מהו השיעור של 'ואם ימעט הבית'?

במשנה בפסחים (א.צ.) נחלקו רבי יהודה ורבי יוסי האם יש שיעור (של מנויים) הנצרך להימנות על השה, לרבי יהודה אין שוחטין את הפסח על היחיד, ורבי יוסי מתיר. ומבואר שם בבריתא שלדעת רבי יוסי יחיד שיכול לאכול לבדו את כל השה שוחטין עליו, ואילו עשרה שאינם יכולין לאכול אין שוחטין עליהם. והיינו שהדין אינו מצריך מנין מסוים של אנשים, אלא שמנין המנויים, יהיה כזה שאמור לאכול את כל השה מבלי להותיר ממנו.

בת"י נראה שסבור שיש צורך במנין מסוים:

וְאִין זְעִירִין אִינְשֵׁי בֵיתָא מְמַנְין עֶשְׂרָא כְּמִיסַת לְמִיכוּל אִימְרָא, וְיִסַּב הוּא וְשִׁיבְבִיָּה דְקָרִיב לְבֵיתֵיהּ בְּסָכוּם נַפְשָׁתָא, גְּבַר לְפִיּוּם מִיִּסַּב מִיְכְלִיָּה תִיכְסֹון יַת אִימְרָא:

[ואם מועטים אנשי הבית ממנין עשרה כמנין לאכול שה, ויקח הוא ושכנו הקרוב לביתו במספר נפשות, איש לפי ישיבת אבילתו תשחטו את השה].

נראה בדבריו שיש צורך בעשרה מנויים על כל קרבן, ואף אם יהיה יחיד שיוכל לאכול השה לבדו לא יועיל.

אכן שיעור זה של עשרה מוזכר כבר בגמ' בפסחים (טו:): והתבאר שם שכך היה המציאות המקובלת להימנות עשרה על כל קרבן: "אין לך כל פסח ופסח שלא נמנו עליו יותר מעשרה בני אדם". אמנם בגמ' (שם) מבואר שאין זה לעיכובא, ואילו ת"י הכניס זאת בדברי הפסוק 'ואם ימעט הבית מהיות משה' - שימעט מעשרה, ומשמע שהוא לעיכובא³.

בתוס' השלם (אות ז) דייק כדברי התרגום יונתן מריבוי היו"ד במילה 'ימעט', שהיה צריך להיאמר: 'ואם מעט הבית משה', והוספת היו"ד באה ללמדנו שצריך עשרה מנויים על כל שה ושה.

3. יש שרצו ליישב שהיות ובגמ' מתבאר שיעור הרגילות שעשרה אוכלים שה, נקט ת"י אופן הרגיל שפחותין מעשרה לא יוכלו לאכול, ולעולם אינו לעיכובא ויל"ע.

יפחדו מהם.

מקור לכך מצאנו בחז"ל:

והיה לכם למשמרת - ומפני מה הקדים לקיחתו של פסח לשחיטתו ד' ימים, לפי שהיו ישראל שטופים בע"ז במצרים, וע"ז שקולה כנגד כל המצוות וכו', אמר להם משכו ידיכם והדבקו במצוות⁴. אמרו לו ישראל למשה רבנו, הן נזבח את תועבת מצרים לעינינו ולא יסקלוגו? אמר להם מן הנס שהוא עושה לכם במשיכתו אתם יודעים מה בשחיטתו. (מכילתא יב, 1)

מבואר במכילתא שמשה השיב לטענת: 'הן נזבח את תועבת מצרים לעינינו ולא יסקלוגו, שמן הנס שיראו במשיכתו יתחזק בטחונם וידעו שכך יארע אף בשחיטתו, והיינו כנ"ל שהביקור הנעשה במשיכתו נועד לחזק ולהסיר את הפחד משחיטת אלוהי מצרים לעיניהם.

וְלָקְחוּ מִן הַדָּם וְנָתְנוּ עַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת וְעַל הַמַּשְׁקוֹף • הַדָּם עַל

המשקוף הוא אות לבני ישראל? למצרים? או למשחית?

(שמות יב, ז) וְלָקְחוּ מִן הַדָּם וְנָתְנוּ עַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת וְעַל הַמַּשְׁקוֹף עַל הַבְּתִימִים אֲשֶׁר יֹאכְלוּ אֹתוֹ בְּהֵם:

נתינת הדמים על המשקוף היתה כלפי פנים או כלפי חוץ?

שאלה עקרונית זו נשאלת בחז"ל (במכילתא, מובא להלן) ויש עליה תשובות לכל צד התלויות בטעם נתינת הדם. יש מ"ד שהדם ניתן מבפנים, כי דורש "והיה הדם לכם לאות" (פסוק יג) - לכם לאות ולא לאחרים לאות, כלומר שהאות נועדה לחזק פנימה את יושבי הבית ולכך עשו סימן לכך שעשו את המצוה, ולא בשביל שיראו אחרים. ויש מ"ד שהדם ניתן מבחוץ מפני פרסום הנס, ולהראות שאין מפחדים מהמצרים⁵. טעם נוסף לנתינת הדם מבחוץ, כתב האב"ע כדי שיהיה סימן למשחית שיראנו ולא יכנס. והסימן הוא שהדם מרוח בצורת האות ח

והוא אות חיים (חזקוני)⁶.

רש"י (בפסוק יג) הביא את דעת ר' ישמעאל שהדם ניתן רק מבפנים. ואילו ת"י סבור שהדם ניתן מבחוץ:

וְיִסְבוּן מִן דְּמַא וְיִתְּנוּן עַל תְּרִין סִפְיִיא, וְעִילוּי מְסַקוּפָא עַלְאָה מְלַפְרָה, עַל בְּתִימֵי דְיִיבְלִין יְתִיבָה וְדְדְמִבּוֹן בְּהוֹן:
[ויקחו מן הדם ויתנו על שני המזוזות ועל המשקוף העליון מבחוץ, על הבתים אשר יאכלו אותו ושישנו בהם].

ת"י בחר לתרגם כשיתת ר' יצחק שהובאה במכילתא: (וכ"ה גם בת"י לפסוק כב. ובניגוד לרש"י)

ונתנו על שתי המזוזות ועל המשקוף - מבפנים אתה אומר, מבפנים או אינו אלא מבחוץ ת"ל "וראית את הדם" הנראה לי ולא הנראה לאחרים דברי ר' ישמעאל. ר' נתן אומר מבפנים, אתה אומר מבפנים או אינו אלא מבחוץ, ת"ל והיה הדם לכם לאות ולא לאחרים לאות, ר' יצחק אומר לעולם מבחוץ כדי שיהיו המצרים רואים ומיעיהן מתחתכים. (מכילתא יב, 1)

וּמִצּוֹת עַל מְרֹדִים יֹאכְלֶהוּ • מדוע

נאמר מרורים בלשון רבים?

(שמות יב, ח) וְאָכְלוּ אֶת הַבֶּשֶׂר בְּלִילָה הַזֶּה צְלִי אֵשׁ וּמִצּוֹת עַל מְרֹדִים יֹאכְלֶהוּ:
מדוע נאמר 'מרורים' בלשון רבים?

בגמ' (פסחים לט.) למדים מכך שישנם כמה סוגי מרור ולא רק סוג אחד, מנין הסוגים נלמד ממצה שכשם שמצה נעשית מחמשה מינים של דגן, כך המרור יש חמשה ירקות שיוצאים בהם ידי חובת מרור, והם מוזכרים במשנה.

בת"י ישנו דבר מעניין:

וְיִיבְלִין יְתִיבָה בְּיִשְׂרָאֵל הַדִּין דְּחַמְיִסָּר בְּגִיסָן עַד פְּלִגְתִּיבָה דְלִילִיא, טְוִי נֹר וּפְטִיר עַל תְּמַכָּא וְעוּלְשִׁין

4. ולהאמור הדבקות במצוות לא נעשתה בכדי להוסיף זכויות כפירוש רש"י, אלא כדי להשריש בעם ישראל שאל להם לירא מהמצרים. אך אין לכך הוכחה מחלק זה של המכילתא אלא מן החלק הבא.

5. ראה באב"ע שהתקשה, אם נתינת הדם היתה כדי שיראו המצרים, מדוע הדם ניתן על פתח הבית ולא על פתח החצר מבחוץ?.

6. ועיין בזה"ק שמרחו את הדם בצורת שם הוי"ה, ועיין במהרי"ל דיסקין שביאר הכיצד השאירו בנ"י שם שמים במצרים ויצאו משם.

יש לסיים את אכילת קרבן פסח, למ"ד חיפזון של מצרים צריכים לסיים את קרבן הפסח לפני חצות הלילה, כמו שנחפזו מצרים להוציא את בני ישראל מתוכם. ואילו למ"ד חיפזון של ישראל אפשר לאכול את קרבן הפסח עד עלות השחר כמו שאז - רק ביום נחפזו בני ישראל לצאת.

בת"י נראה שיטה חדשה:

וּבְדָא הִילְבְּתָא תִּיבְלוֹן יְתִיה בְּזִמְנָא דָּא וְלֹא לְדַרְיָא,
חֲרִיצִיבֹן יְהוֹן מְזַרְזִין מְסַנִּיבֹן בְּרִיגְלִיבֹן וְחֻטְרִיבֹן
בִּידִיבֹן, וְתִיבְלוֹן יְתִיה בְּבְהִילֹ דְשִׁבְנֵת מְאָרִי עֲלֵמָא,
מְטוּל דְחִיּוּסָא מִן קָדָם יְיָ לְבוֹן הוּא:

[וכזאת ההלכה תאכלו אותו בזמן הזה ולא לדורות
מתניכם יהיו חגורים, נעליכם ברגליכם ומקלכם בידכם,
ואכלתם אותו בחיפזון של שבנית רבון העולם, משום
שרחמים מאת ה' לכם הוא]

מבואר שיש לאכול את קרבן הפסח בחיפזון של השכינה, ויש לידע איזה חיפזון היה לשכינה במצרים? והאם יש נפקא מינה לדינא משיטה זו.

והנה בכלי יקר כאן כותב:

"דבר אחר לפי שמפני הצלת ישראל יצא ה' ממקומו
אל ארץ טמאה, והיתה השכינה ממהרת לצאת, על כן
הוצרכו גם ישראל לילך בחפזה אחרי ה'".

למדנו מדבריו שחיפזון השכינה הוא שבליל שימורים בחצות הלילה בזמן מכת בכורות, נחפזה השכינה לצאת מארץ הטומאה והגילולים, ולפ"ז נמצא שאף לדעת ת"י יש לאכול את קרבן הפסח עד חצות, כי כך נחפזה השכינה.

וכך מפורש בת"י (פסוק ח): "וַיִּיבְלוּ יַת בְּיִשְׂרָאֵל בְּלֵילֵי הַדִּין דְּחִמִּיסָר בְּנִיסוֹן עַד פְּלִגְוִתִּיה דְּלֵילֵיָא" - ויאכלו את הבשר בלילה הזה של חמשה עשר בניסון, עד חצות הלילה.

כדברי ת"י מבואר אף במכילתא:

ואכלתם אותו בחפזון - זה חפזון שכינה, (מס' דפסח ז).

ייבולגיה:

[ויאכלו את הבשר בלילה הזה בחמשה עשר בניסון עד חצות הלילה, צלו אש ומצה על תמכא ועולשין יאכלוהו].

ת"י מתרגם מרורים - תמכא ועולשין, כלומר שמזכיר רק שני מינים מתוך החמשה המוזכרים במשנה. וצ"ב מדוע בחר לתרגם רק שני מינים? ולא אחד מהם או כולם? ובפרט שבמקום הנוסף שבו מוזכר מרור בתורה - בפרשת פסח שני, שם תרגם יונתן מרור סתם ולא ביאר מהו?

ונראה שת"י דייק את לשון הרבים שנאמרה בפסוק להשמיענו שישנם רק שני מינים שיוצאים בהם יד"ת, ואלו הם המינים שמנה אותם.

וסברא זו מצאנו בהו"א של הגמ' בפסחים (לט): "א"ל רבה בר רב חנין לאביי אימא מרור חד, מרורים כתיב. ואימא מרורים תרי, דומיא דמצה מה מצה מינין הרבה אף מרור מינין הרבה".

הרי שהיה לגמ' הו"א שמלשון הרבים 'מרורים' מדוייק שישנם רק שני סוגי מרור ויתכן שת"י סבור כהו"א זו ולא סבר את ההקש למצה⁷.

וְאֶכְלֶתֶם אֹתוֹ בְּחִפְזוֹן • מדוע הפסח

נאכל בצורה זו?

(שמות יב, יא) וְכֹכַה תֹּאכְלוּ אֹתוֹ מִתְּנִיכֶם חֲגָרִים נְעָלֵיכֶם בְּרִגְלֵיכֶם וּמִקְלֶכֶם בְּיַדְכֶם וְאֶכְלֶתֶם אֹתוֹ בְּחִפְזוֹן פֶּסַח הוּא לֵיּוֹ:

מהו חיפזון זה? מה שיעורו ומה הטעם שנצטוונו לאכול את הפסח בצורה זו?

בגמ' (ברכות ט). נחלקו לזכר איזה חיפזון הפסח נאכל בחיפזון, האם זכר לחיפזון של מצרים - שדחקו בבני ישראל לצאת תיכף בלילה⁸, או זכר לחיפזון של ישראל שבלילה לא שמעו בקול המצרים שקראו להם לצאת, ובבוקר נחפזו לצאת ממצרים עד שלא הספיק בצקם להחמיץ ונאפה בדרך מחום השמש. ונפקא מינה לדינא בין שיטות אלו, עד מתי

7. ת"י לכאן חולק בנקודה נוספת, דהנה סדר המרורים המוזכרים במשנה הוא כמנין חשיבותם, והחשוב שבהם הוא החזרת ולאחריה התמכא, חרחבינא ועולשין ומרור. ונמצא שלהו"א של הגמ' שמרורין תרי היינו ב' הראשונים, ודלא כתי"י שבחר את תמכא ועולשין.

8. וכמובא בת"י שמות יב, לא, לג. תאור בכייתו של פרעה שיצאו ישראל ממצרים, וסירוב משה לצאת בלילה כגנבים.

וְהִפִּיתִי כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם • מִי בְּפֹעַל הַכֹּה אֵת בְּכוֹרֵי מִצְרַיִם ה' או מלאך

משחית?

(שמות יב, יב) וְעִבְרְתִי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּלִילָה הַזֶּה
וְהִפִּיתִי כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה
וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי יְיָ:

מיהו הנוגף את מצרים ה' או מלאך משחית? מפסוק זה?
משמע שה' יעבור בכבודו ובעצמו ויכה את הבכורות,
ומאידך להלן (יב, כג) נאמר "וְלֹא יִתֵּן הַמִּשְׁחִית לְבֹא אֶל
בְּתִיכֶם לְנִגֹּף", משמע שישנו משחית הנוגף במצרים?

עוד צ"ב דבגוף הפסוק להלן ישנם ב' משמעויות סותרות:
"וְעִבְרִי יְיָ לְנִגֹּף אֵת מִצְרַיִם וְרָאָה אֶת הַדָּם עַל הַמִּשְׁקֹוף וְעָל
שְׁתֵּי הַמַּזְוִזֹת וַפִּסַּח יְיָ עַל הַפֶּתַח וְלֹא יִתֵּן הַמִּשְׁחִית לְבֹא אֶל
בְּתִיכֶם לְנִגֹּף: בתחילת הפסוק משמע שה' בכבודו ובעצמו
עובר לנגוף את מצרים, ואילו בסוף הפסוק משמע שישנו
משחית הנוגף?

בדעת זקנים הקשה כע"ז מהנאמר בהגדה של פסח:
"ועברתי בארץ מצרים אני ולא מלאך", משמע שה' נגף את
מצרים בעצמו. וא"כ מיהו המשחית האמור בפסוק? ותירץ
שהנאמר בהגדה 'אני ולא מלאך' פירושו שלא יילך המלאך
לבדו, אלא אני בכבודי וגם המלאך. וכן כתב החזקוני כאן:
"היינו שלא ישלח מלאך במקומו אלא הוא בעצמו בכבודו
ירד למצרים ועמו מלאכי משחית להשחיתם.

וכך גם מבואר בת"י שהקב"ה לא ירד לבדו אלא עם מלאכי
החבלה:

וְאֶתְגַּלִּי בְּאֶרְעָא דְּמִצְרַיִם בְּשָׂכִינַת יְקָרֵי בְּלִילָא הַדִּין
וְעַמֵּי תַשְׁעִין אֶלְפִין דְּבִזִּין מִלְּאָכִין מִחֲבָלִין, וְאַקְטוּל כָּל
בּוֹבְרָא בְּאֶרְעָא דְּמִצְרַיִם, מֵאַנְשָׂא וְעַד בְּעִירָא...

[וְאֶתְגַּלִּה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשָׂכִינַת כְּבוֹדֵי בְּלִילָה הַזֶּה, וְעַמֵּי
תַשְׁעִים אֶלְפֵי רַבְבוֹת מִלְּאָכֵי חֲבָלָה, וְאֶהְרֹג כָּל בְּכוֹר
בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה...]

מדבריהם עולה שהקב"ה לא ירד לבדו אלא עם תשעים

רבוא מלאכי חבלה, וכמש"כ הדעת זקנים והחזקוני שזהו
'אני ולא מלאך', שכאן הקב"ה הלך עם המלאך המשחית ולא
כרגילות שהמשחית הולך לבדו. (וכ"ה במקצת נוסחאות של הגש"פ
של בני ספרד).

אכן לא נתבאר מה עשה הקב"ה, ומה עשה המלאך, - מי
בפועל השחית?

ביאור נפלא איתא באור החיים (לעיל יא, ד-ה) שה' עבר במצרים
בכבודו ובעצמו, משום שאין המלאך יכול להבחין הבחנה
גדולה מיהו הנוצר מטיפה ראשונה של אדם שיקרא גם כן
בכור, הגם שהוא שני או שלישי לבטן¹⁰. אך מכיון שהקב"ה
פועל בידיו רק את פעולת הטוב ופעולת הרע יתן למשרתיו,
לכן את פעולת ההשחית לא עשה ה' בעצמו אלא על ידי
שליח, וה' הודיע למשחית מיהו הבכור אשר ישחיתנו¹¹.

וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים • איזה שפטים נעשו באלהי מצרים?

(שמות יב, יב) וְעִבְרְתִי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּלִילָה הַזֶּה
וְהִפִּיתִי כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה
וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי יְיָ:

איזה שפטים נעשו באלהי מצרים?

רש"י כתב: "של עץ היתה נרקבת ושל מתכת נמסת ונרקבת".
והנה לא מצאנו בתורה שום פירוט על כך, וכ' הרמב"ן
שהטעם 'בעבור כי מוסר הבלים עץ הוא'. אכן הרמב"ן גופיה
סבור שאלהי מצרים הכוונה לשרי מעלה, שהשפיל ה' מזלם
ושרי המזלות שעליהם, והטעם שהתורה לא האריכה בזה,
מפני שהכתוב ירמוז ויקצר בנעלם.

בת"י מבואר כרש"י אך ס"ל שאלהי העץ נעשו אפר (ולא
ריקבון כרש"י). ומוסיף עוד מה אירע לאלהי אבן וחרס:

וְאֶתְגַּלִּי בְּאֶרְעָא דְּמִצְרַיִם בְּשָׂכִינַת יְקָרֵי בְּלִילָא הַדִּין וְעַמֵּי
תַשְׁעִין אֶלְפִין דְּבִזִּין מִלְּאָכִין מִחֲבָלִין, וְאַקְטוּל כָּל בּוֹבְרָא
בְּאֶרְעָא דְּמִצְרַיִם, מֵאַנְשָׂא וְעַד בְּעִירָא. וּבְכָל טַעוֹת

9. כך גם משמע לעיל (שמות יא, ד) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֹּה אָמַר יְיָ כְּחֻצַּת הַלַּיְלָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרַיִם:

10. ראה שם טעם נוסף לירידת ה' בעצמו - לחיבת הבנים שיוציאם הוא בכבודו ובעצמו ממצרים. ובחזקוני טעם נוסף שהואיל ופרעה אינו שומע בקול משה - השליח, ירד ה' - המשלח בעצמו. וכדאיתא בגמ' בסנהדרין צד. פרעה שחירף בעצמו נפרע הקב"ה ממנו בעצמו סנחריב שחירף ע"י שליח נפרע הקב"ה ממנו ע"י שליח. עיי"ש.

11. ודייק מהנאמר (שמות יא, ד): "כֹּה אָמַר יְיָ כְּחֻצַּת הַלַּיְלָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרַיִם. וּמֵת כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם" ולא נאמר 'והרגתי כל בכור עי"ש'.

באמצעות שרי המלחמה ששלח עם בני ישראל, שבני ישראל חזרו לאחוריהם לכיוון מצרים וחנו לפני בעל צפון הסיק מכך שבעל צפון - 'שופט המדבר' סגר עליהם את האפשרות לצאת מהמדבר, וכך אמר: 'וְאָמַר פְּרָעָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל נִבְכִּים הֵם בְּאַרְץ סֹגֵר עֲלֵיהֶם הַמְדַבֵּר".

תרגום יונתן מפרש פסוק זה שפרעה אמר **לדתן ואבירם** שהם 'בני ישראל' שנותרו במצרים, (והצטרפו לבני ישראל לאחר מכן כשנבקע הים): "מיטרפים הם עם בני ישראל בארץ, סגר עליהם האליל צפון שופט המדבר".

וכך נאמר במכילתא: "ופרעה הקריב - כיון שראה פרעה שישראל חונים על הים, אמר בעל צפון הסכים על גזרתי, אני חשבתי לאבדם במים ובעל צפון הסכים על גזרתי לאבדם במים, התחיל מזבח ומקטר ומנסך ומשתחוה לע"ז שלו, לכך נאמר ופרעה הקריב - לזבח ולקטר. (מכילתא)

טעות זה גרמה להיפוך לבבו של פרעה והחל לרדוף אחר בני ישראל והשיג אותם חונים לפני בעל צפון.

בת"י בפרשת בא מבואר שכבר בעת שעמדו משה ואהרן לפני פרעה אמר להם כי רואה הוא שבעל צפון יעמוד כנגדם, וכך מתרגם את מאמר פרעה (שמות י'): "ראו כי רעה נגד פניכם". "כי למוקש רע הוא לכם מקום חנייתכם, רע הוא לכם למול פניכם, בדרככם שתהלכו, עד זמן שתגיעו לבית מקום חנייתכם". ובלקח טוב והשכל טוב פירשוהו שפרעה דיבר על בעל צפון העומד נגד פניהם של ישראל ואינו מניחם לצאת.

וְהָיָה הַדָּם לָכֶם לְאֵת עַל הַבְּתִים •

איזה דם נתנו בני ישראל על המשקוף?

(שמות יב, יג) וְהָיָה הַדָּם לָכֶם לְאֵת עַל הַבְּתִים אֲשֶׁר אַתֶּם שֹׂם וְרֵאִיתִי אֶת הַדָּם וּפְסַחְתִּי עֲלֵיכֶם וְלֹא יְהִיָּה בְּכֶם נֶגֶף לְמִשְׁחִית בְּהַפְתִּי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם:

איזה דם נצטוו בני ישראל לקחת, דם קרבן הפסח, או דם מילה, או על שניהם?

במפרשים נראה בפשיטות, שמדובר על דם פסח אותו נתנו על המשקוף לסימן.

אולם בת"י מבואר פירוש חדש:

מִצְרַיִם אֶעֱבִיד אַרְבַּע דִּינִין, טַעוּת מִתְרַבְּכִין, טַעוּת אֲבָנָא מִתְגַּדְעִין, טַעוּת פְּחָדָא מִתְעַבְדִּין בְּקִיקִין, טַעוּת אַעָא מִתְעַבְדִּין קָטַם, דִּינְדְעוֹן מִצְרַיִם אָרוּם אָנָּא יי:

[ואתגלה בארץ מצרים בשכינת כבודי בלילה הזה, ועמי תשעים אלפי רבבות מלאכי חבלה, ואהרוג כל בכור בארץ מצרים מאדם ועד בהמה, ובכל אלהי מצרים אעשה ארבעה דינים: אלהי מתכת - נמסין. אלהי אבן - נשברים. אלהי חרס נעשים ביקועים. ואלהי עץ - נעשים אפר. שידעו מצרים כי אני ה'.]

ת"י מבאר בפירוט מה נעשה לאלהי מצרים, ארבעה דינים - כל חומר לסוג התכלה ואבד, עד שלא נותרו אלילי חומר במצרים לאחר מכת בכורות.

מקור לת"י מצינו במכילתא שמקצתה הובאה ברש"י:

ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים - שפטים משונים זה מזה, של אבן היתה נמסה, ושל עץ היתה נרקבת, ושל מתכת נעשת חרדה... וי"א של אבן נרקבת, ושל עץ נמסת... (מכילתא יב, יב)

בעל צפון העבודה זרה היחידה שלא נעשו בה שפטים, מדוע?

אלא שהיתה עבודה זרה אחת שלא לקתה, ושמה היה 'בעל צפון', וכך נראה ממה שביום השלישי ליציאתם ממצרים, לאחר שהחלו לצעוד לכיוון ארץ ישראל בדרך הארוכה, ציווה ה' את משה לחזור בחזרה לכיוון מצרים ולחנות לפני אליל זה שנקרא 'בעל צפון': 'דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּשְׁבוּ וַיַּחֲנוּ לְפָנַי פִּי הַחִירָת בֵּין מִגְדַל וּבֵין הַיָּם לְפָנַי בְּעַל צָפֹן נִכְחוּ תַחֲנוּנוּ עַל הַיָּם', הרי שאליל זה נותר קיים גם לאחר השפטים שנעשו באלהי מצרים בזמן מכת בכורות.

תרגום יונתן על פסוק זה מבאר כיצד היה נראה אליל זה? ומדוע הוא היחידי שנותר קיים?

וכך כותב תרגום יונתן: "בעל צפון נברא בידי שמים והיה שני סלעים גבוהים מרובעים כעין בני אדם זכר ונקבה והיה כמין עיניים פתוחות להם, והוא היחידי שנשאר קיים מכל אלהי מצרים כדי שיטעו המצריים ויחשבו שמכיון שבעל צפון הוא האליל המובחר ביותר, לכן לא לקה כשאר האלילים. ומכח זה יבואו לרדוף אחר בני ישראל ויפגשו אותם חונים שם לפני בעל צפון". (ת"י שמות יד, ב)

וכך אכן קרה כפי שמתואר בתורה שכאשר שמע פרעה

וַיְהִי דָם נִכְסַת פֶּסַח וְגִזְרַת מְהוּלָּתָא מְעַרְב לְכוּן לְמַעַבְד
 מִנְיָה אֵת עַל בְּתִיָּא דְאַתּוֹן שְׂדִין תַּמּוֹן, וְאַחֲמִי יֵת זְכוּת דְּמָא
 וְאַיְחוּס עֲלִיכוּן וְלֹא יִשְׁלוּט בְּכוּן מְלֹאךְ מוֹתָא דְאַתְיָהֵב
 לִיָּה דְשׁוּתָא לְמַחְבְּלָא בְּמַקְטְלֵי בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם:

[וַיְהִי דָם זֶבַח הַפֶּסַח וְהַמִּילָה מְעוֹרֵב לְכֶם לַעֲשׂוֹת מִמֶּנּוּ
 אוֹת עַל הַבְּתִיּוֹת אֲשֶׁר אַתֶּם חֹזְנִים שָׁם, וְאַרְאֵה אֵת זְכוּת
 הַדָּם וְאַיְחוּס עֲלֵיכֶם וְלֹא יִשְׁלוּט בְּכֶם מְלֹאךְ הַמוֹת שְׁנֵיתָן
 לֹא דְשׁוֹת לְחַבֵּל, בְּהַכְתִּי בְּאַרְץ מִצְרַיִם]

ומבואר שבני ישראל עירבו את דם המילה (שהרי בני ישראל מלו את עצמם באותו הלילה כדי שלא יהיו ערלים ויוכלו לאכול את קרבן הפסח כמובא במדרש שמו"ר י"ט, ו) עם דם הפסח, ומרחו דמים אלו לסימן על פתחי הבתים. [קצת צ"ע דהא הפסח נשחט מבעו"י ולכאו' אז מרחו דמו (דהמשקוף להם כמזבח כדאיתא בפסחים) וחלק

גדול מהם נימולו רק בלילה כדאיתא במדרש הנזכר. וכך מובא בתרגום שה"ש (ב, ט): "וְאַתְּעַתֵּד בְּתַר אֲשׁוּתְנָא וְאַשְׁגַּח מִן פְּוֹתָא וְאַסְתַּפֵּל מִן תְּרַפְיָא וְחִזָּא דְמָא דְנִכְסָא דְפֶסַח וְדְמָא דְגִזְרַת מְהוּלָּתָא דְחִקִּיקָא עַל תְּרַעְנָא". [ועמד אחר כתלנו, והשגיח מן החלונות והציץ מן החרכים, וראה דם זבח הפסח ודם ברית המילה החקוק על שערינו].

וכן איתא בפרקי דרבי אליעזר:

וביום שיצאו ישראל מצרים נמולו כל העם מקטון ועד גדול, שנאמר 'כי מולים היו'. והיו ישראל לוקחין דם ברית מילה ונותנין על משקוף בתיהם, דם ברית מילה ודם פסח. (פדר"א כ"ט)

גילויים מרעיישים בסיפור יציאת מצרים

משולחן התנא יונתן בן עוזיאל

פנינים וחידושים עצומים בסיפור יציאת מצרים
מלוקטים מתרגומו של יונתן בן עוזיאל בכל התורה כולה,
שזוררים על סדר ההגדה, בדרך סיפור שאלה ותשובה

כמה מעלות טובות

מחודשת

מלאה בחידושים
שאינם מפורסמים

ממוקדת

בעניני סיפור יציאת
מצרים בלבד

ברורה

ערוכה בטוב טעם
ומשפה ברורה

מרתקת

פריטים חדשים על
הרפואות והמצאות

מפוארת

עימוד מפואר, מסודר
ומאיד עינים

עם העיורים

עם תרגום המבואר -
ביאוד משולב

המתנה
המושלמת
לפורים

קטת
עימוד ועיצוב

להזמנות ובירורים: 058-3262854

0686762@gmail.com

הפצה: קולמוס
0722441670

כחניית
הספרים
הספריות

הנהג
לכמיות